

פתח דבר

בשיר והלל לבורא עולם, הנותן תורה לעמו ישראל, ניצבים אנו בשערי מפעל ההלכה הגדול 'משנה ברורה' - אור המזרח, ומגישים ללומדי התורה וההלכה את הכרך הראשון של מפעל זה, הרואה אור במסגרת 'מכון ירושלים'.

מאז שנת תרנ"ב, עת החל לראות ספר המשנה ברורה אור עולם, כבש הספר את מקומו כספר הספרים של הפסיקה ההלכתית. עם ישראל לשבטיו מיסב סביב שלחנו הטהור של מרן הבית יוסף, עליו פרוסה מפתו הצחורה של רבינו משה איסרליש, ומשביע את נפשו בכליו ובמאכליו של הכהן הגדול מאחיו, אשר סלל וכבש את דרכו הצרופה מתוך דברי רבותינו האחרונים וגדולי הפוסקים, נושאי כלי השו"ע לדורותיהם, והגישם בפנינו קב ונקי.

"תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, חס ושלם שתשתכח תורה מישראל שנא' (דנח"מ ל"א, כ"א) 'כי לא תשכח מפי זרעו', אלא מה אני מקיים 'ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו' (עמוס מ, ז), שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד" (שנת קל"ט, ז).

אף בקרב בני עדות המזרח זכה המשנה ברורה לתפוצה עצומה, כאשר אלפים ורבבות קובעים בו את סדר לימודם ושותים בצמא את דבריו. אולם בעוד בני אשכנז מוצאים 'משנה ברורה והלכה ברורה' במקום אחד, הרי שללומדים בני עדות המזרח מתקיים בהם רק מציאת ה'משנה ברורה', וחשים הם מחסור במציאת ה'הלכה ברורה', שכן הכרעת הדין של פוסקי ספרד אינה מונחת לפתחם. מחד גיסא, חפצים הם להמשיך ללמוד ולהגות בדברי המשנה ברורה, אך מאידך, משתוקקים הם לעטרו ב'הלכה ברורה', בור הזהב אשר יאיר בפניהם את הדרך והמסילה אשר סללו מורי הדרך חכמי ומאורי יהדות ספרד המעטירה.

משנה ברורה - אור המזרח מיועד ללומדי דבר ה' - זו הלכה, החפצים לדעת את דעתם של רבותינו פוסקי ספרד בכל נושא וענין בו עוסק ודן רבינו בעל המשנה ברורה. עיקרו של החיבור הוא, הבאת דברי רבותינו פוסקי ספרד כאשר הם אינם עולים בקנה אחד עם דברי המשנה ברורה, בכל המקומות שבהם פוסקי ספרד חולקים על דבריו, מכריעים במחלוקות שהוא לא הכריע, או מביאים מנהג שונה מהמובא בדבריו, מובאים דבריהם באופן בו יובהר ויודגש ההבדל שיש בין הדעות השונות.

בנוסף ראינו לנכון, לדלות בקפידה את דבריהם של רבותינו גדולי ספרד, גם כאשר הם אינם חולקים על דברי המשנה ברורה אלא מוסיפים על דבריו, או על הנושא בו הוא דן, הן בהוספות השייכות לדבריו באופן ישיר, והן בהוספות הקשורות לדבריו בבחינת 'מענין לענין באותו ענין'. במסגרת זו, כללנו גם הוספות רבות בנושאים אקטואליים, אשר התחדשו במשך השנים שלאחר חתימת המשנה ברורה.

בפתיחתו המופלאה של אאמו"ר זצ"ל לשלחן ערוך השלם, מביא את דברי רבו הגדול מרן הפחד יצחק זצ"ל, נשיא אלוקים בתוך מכונו, אודות משמעותו ומעמדו הייחודי של השלחן ערוך בעם

ישראל. חתימת השו"ע, המכונה בפי רבי יצחק זצ"ל, 'מעמד קבלת השו"ע כספר התמיד של האומה היהודית', הוא ביסודו חזרה על מעמד הר סיני. מעמד זה היה בבואה של אותו יום נשגב ומלא הוד, עליו נאמר בתורה 'היום הזה נהיית לעם'. על כן בנוי השו"ע כ'יחידה הנארגת מחוטין של שותפות רחוקה', הבית יוסף בספר ובצפת והרמ"א באשכנז, שכן מעמד קבלת התורה המחודשת מחייבת מעצם טבעה מעורבות ונוכחות של כללות האומה הישראלית, כעת מעמד הר סיני שבו שותפו נשמות ישראל כולם. אף ספר התמיד הזה, השלחן ערוך, נארג משותפות של קצוות רחוקים, כיוון שדווקא הריחוק שלהן טבע את החותם הייחודי של התכופות הקומה של כלליות האומה כלפי ספר הספרים של הפסיקה היהודית.

מעל מאה שנה חלפו מאז חתימת ספר הפסיקה האחרון של עם ישראל, ספר ה'משנה ברורה', אשר הופעתו היתה חתימה של תקופה בספרות ההלכתית. כל הוראה וכל פסיקה במשנ"ב, הינה לבינה בחומת ההלכה הבצורה אשר נבנתה סביב ספר התמיד של האומה היהודית, וכבר פסק מרן החזון איש זצ"ל באגרותיו (ה"ב אגרת מא), כי הוראת המשנ"ב היא בבחינת 'הוראה מקויימת כמו מפי סנהדרין בלשכת הגזית'.

בעומדינו היום בפתחו של מפעל גדול ונשגב זה, משנה ברורה – אור המזרח, היוצר 'יחידה הנארגת מחוטין של שותפות רחוקה', ומחברת את 'משנתו הברורה' של הכהן הגדול מאחיו עם ההלכה הברורה של חכמי המזרח וגאוני ספרד, בכך נעשים אנו שותפים בזעיר אנפין למעמד מחודש של חתימת השלחן ערוך, וחומת ההלכה המשתלשלת מלשכת הגזית מתחזקת ומתבצרת.

מפעל זה נארג בשותפות של קצוות רחוקים, בין לומדי בית המדרש שע"י כולל 'ארם צובא' במקסיקו, בראשות הגאון רבי דוד שוויקה שליט"א, ובין חברי מערכת 'מכון ירושלים'. התודה והברכה לידיד יקר ונעלה, איש אשר רוח בו, הר"ר יצחק דרוויש שליט"א, אשר הגה וזים את הרעיון והינו מחשובי העורכים בק"ק ארם צובא, ומסייע באונו ובהונו למען מימושו והצלחתו של המפעל.

שלמי תודה וברכה לידידנו הדגול הגאון רבי דוד אברהם שליט"א, ראש ישיבת בנין אב בירושלים, העומד בראש מערכת המפעל, ומטביע את חותמו הייחודי על כל שלב בבנינו של מפעל גדול ונשגב זה. לעורך הראשי הרב ינון רבי שליט"א, לראש כולל 'ארם צובה' הרב שמואל פריץ שליט"א מראשי המערכת, ולכל חברי המערכת העושים לילות כימים במלאכת הקודש בכשרון רב ובהתמדה מרובה, באחריות ובחרדת קודש, ביודעם ובהעריכם את גודלה והיקפה של המשימה אשר הינם אמונים עליה. לאחי הרב אריה בוקסבוים שליט"א מראשי מערכת המכון, המסור בכל נפשו למען הצלחת המפעל, ולכל העוזרים והמסייעים בהגשמת החזון והוצאתו מן הכח אל הפועל.

יעמוד על הברכה ידידי הרב מנחם מנדל פומרניץ שליט"א, ראש מתיבתא 'עוז והדר' בנשיאות הגה"צ רבי יהושע לייפער שליט"א, אשר נהגו בנו עין טובה, ונתנו לנו בנפש חפיצה את הזכות לפאר את מפעלנו במהדורה המתקנת והמפוארת של המשנה ברורה בהוצאת מכון עוז והדר.

יהי נועם ה' עלינו ומעשי ידינו יכוננו, אמן.

משה בוקסבוים

מנהל המכון

בפתח השער

הנה ידוע ומפורסם שהספר משנה ברורה של מרן החפץ חיים זצוק"ל זכה ונתפשט בכל העולם, עד שנעשה יסוד הפסיקה והלימוד בכל ענייני אורח חיים, ומגדולי הפוסקים ועד צעירי התלמידים כולם קובעים לימודם בו, והוראותיו והכרעותיו נתקבלו בכל כלל ישראל.

אך לספרדים ובני עדות המזרח יש מנהגים ומסורות הלכתיות שונים, בעניינים מסויימים, ומתקשים להגיע לפסק הלכה ברור מתוך דברי המשנה ברורה לבד. ועל כן התעורר הצורך להוצאה מיוחדת של המשנה ברורה בשילוב עם הפוסקים והמנהגים של בני עדות המזרח.

למטרה זו התארגנה קבוצה של אברכים חשובים בכוללנו, כולל 'ארם צובא', בראשות הרה"ג ר' שמואל פרץ שליט"א, בן ידידי הרה"ג ר' מיכאל פרץ שליט"א, ולקחו על עצמם פרויקט זה והשקיעו בזה הרבה זמן ויגיעה, וב"ה זכו וראו ברכה בעמלם, וראיתי שהצלוחו להוציא דבר מתוקן מתחת ידם, שהביאו הדעות של גדולי הפוסקים הספרדים בדורות האחרונים, כגון הרב בן איש חי, וכף החיים, הגאון רבי עובדיה יוסף, והגאון רבי בן ציון אבא שאול, זכר צדיקים לברכה, ועוד הרבה פוסקים, והכל באופן צח וברור, מבלי להאריך בקושיות, חידושים וחקירות, כדי שלא להלאות את המעיין, ולהגיש לו את כל הדעות בצורה ברורה ומתמצנת, ובודאי שיהיה מזה תועלת גדולה למעיינים.

אפריון נמטייה לידידי היקר הר"ר יצחק דרוויש הי"ו, שיזם את הרעיון ועומד מאחורי הפרוייקט הגדול הזה בכל כחו, והוא בעצמו נדבך חשוב בצוות האברכים העוסקים יום יום בעריכת הספר, ומסייעים להוציא לאור יצירה גדולה זו.

מן שמיא יתברכו כל המשתתפים בזה, האברכים עצמם הי"ו, הגבאים היקרים של כוללנו ה"ה האדון עזרא משען, והאדון דוד משען הי"ו, שטורחים ומתאמצים להחזיק את כוללנו. ויהי רצון שכולם יתברכו ברוב שפע והצלחה ברוחניות וגשמיות, ויזכו להיות חלקם ממזכי הרבים. אמן כן יהי רצון.

ומעלין בקודש, כי זיכנו השי"ת לחבור ולהיות שותפים נאמנים לבית היוצר הגדול 'מכון אור המזרח' שע"י 'מכון ירושלים', אשר נודעו פירות תנובתו המשובחים המשמחים לב אלהים ואנשים מזה שנים רבות בכל קצוי ארץ עד ירכתי תבל, כאשר זכו לדובב שפתי ישני עפר, תורת רבותינו ישני עפר ראשונים כמלאכים זיע"א, תורה מפוארה בכלי מפואר, ועתה נתאמצו ובאו לעזרת ה' בגבורים, להיות לנו לאחיעזר ואחיסמך, להוציא הענין הענקי הלזה מן הכח אל הפועל, ולהביא הענין לידי גמור, בכל מכל כל, כאשר עיניכם תחזינה מישרים. ובטוחני בעז"ה, כי מפעל זה של 'משנה ברורה עם פסקי גאוני ספרד', יהא זר זהב וכאבני נזר המתנוססות על ראש מלכים מאן מלכי רבנן שוחרי דבר ה' זו הלכה.

דוד שוויקה

ראש הכולל ארם צובה מכסיקו

ונשא בם את השולחן

"ועשית לו מסגרת טפח סביב" (שמות כה, כה).

"ונחלקו חכמי ישראל בדבר. יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן, כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים. ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת" (רש"י).

המשכן וכל כליו, מעשה ידי אדון הנביאים הוא, מיד ה' השכיל. משה ידבר כתבניתו אשר הוא מראה בהר, ובקדושתו הוא עומד, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ולפנינו נחלקו חכמי ישראל בדבר. היתכן? היאך נכלכל שתי הדעות למעלה היתה, למטה היתה, כאחת?

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת, והבדיל בני תם, חוקים להורותם, אשר יעשה אותם האדם וחי. מעולם לא פסקה ישיבה מאבותינו. ירדו לבבל שכינה עמדם, ועשר גלויות גלתה סנהדרין. והגם כי מגולה אל גולה נדרו הלכו, ורבתה השכחה ונתמעטו הלבבות, זאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תשתנה בשום זמן חס ושלום.

נחלקו חכמי ישראל בדבר.

אלו אוסרין ואלו מתירין. הללו מטמאין והללו מטהרין. זה בונה וזה סותר. ומרבים בחבילה, תיובתא ואתקפתא הלכתא ושמעתתא, עד שתהא שלהבת עולה מאליה, אש דת למו. ואת והב בסופה. והדברים מאירים באספקלריא המאירה. אכן לא בשמים היא, כי ניתנה תורה ונקבעה הלכה לדורות אחרי רבים להטות, לילך אחר רוב עמודי הוראה. ועדיין אלו ואלו דברי אלהים חיים.

"יש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת".

וכוכב צדק לדורות זרח. מרן רבינו יוסף קארו זיע"א. ויוסף הוא השליט הוא המשביר לכל עם הארץ. הנה ערשו ערש ברזל. להקים המסגרת למטה. מרגל לרגל. בכל אשר יפנה האדם. הולך אל דרום סובב אל צפון, ואל סביבותיו שב ללכת, תדיר השולחן ערוך לפניו, מפיתו יאכל, מפריו ישבע, ואתכא דמון סמכינן, סמיכה בכל כחו היא.

"יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן, כמו לבזבזן שבשפת שולחן שרים".

מרחן הבית יוסף ז"ל, הוא הוא סוף הוראה. החרש והמסגר. כיון שסוגר שוב אין פותחין. ממנו תצא תורה, מפז יקרה, זכה וברה. כי קידשוהו שמים, רבנן בכל אתרא. וככל אשר יאמר לכם יוסף תעשו. ולב כל איש הישראלי כוסף, להקביל פני יוסף, כי הוא לכל המחנות מאסף, וככל את עדתהו. ועל שולחן המלך, תלו בכל הדורות גיבורי ישראל כלי זינם. הגהות וחידושים, הויות ופירוקים, ראיות וקושיות, פירכות וחילוקי דינים, מנהגות ועובדין טבין. זר זהב למסגרתו סביב. לעומת המסגרת היו הטבעות בתים לבדים לשאת את השולחן.

הם אשר הוציאו טיבו בעולם, ממזרח שמש עד מבואו, מצפון ומים. ולכל בני ישראל היה אור במושבותם.

ובדור האחרון, קם תחתיו הכהן הגדול מאחיו, רבינו בעל המשנה ברורה זצוקללה"ה, ואסף איש טהור ונשא אלומות, רובי תורתם של חכמי הדורות ז"ל, המה הגיבורים אנשי השם אשר קמו מימות רבינו מרחן השו"ע ובאו אל היכלי המלך וחדריו ומילאו אחר דבריו, והניף ידו לפרוש השמלה ולהכריע ההלכה.

וענו כל העם אחריו מקודש מקודש. כקטון כגדול אליו ישמעון. ובכל מקום אשר דברו ודתו מגיע, על פיו יחנו ועל פיו יסעו בכל מסעיהם.

ועתה קמנו ונתעודד, להביא בית ה' דברי רבותינו גאוני הדורות חכמי ספרד זיע"א, אשר מקדם קדמתה מימיהם אנו שותים, ובהם נצא ביד רמה, יחד עם אוצר חידושי דינים מאשר הונף ואשר הורם מתוך ספריהם בפרטי הדינים המסתעפים אשר לא בא זכרם במשנ"ב, ועמם כלל ההלכות המצויות והשאלות המתחדשות על פי ספרי תשובות רבותינו גאוני הדור זיע"א, בצירוף הערות וצינונים רבים לספרי רבותינו גאוני ספרד זיע"א בטעמי הדינים ופרטיהם. ונישא בם את השולחן. זכינו לצרף למהדורה זו, את הספר 'לרוץ אורח', לאבא מארי שליט"א, והוא המפתח השלם לכל פרטי הדינים בשולחן ערוך באר היטב ושערי תשובה, משנה ברורה ביאור הלכה ושער הציון, אשר יצא לאור עולם מזה שנות דור, ועתה נדפס לפנינו במהדורה חדשה ומתוקנת, בעריכתו המדוקדקת של אחי הרה"ג ר' שמואל שליט"א.

עוד הוספנו הגהות ותיקונים רבים בשע"ת במשנ"ב ובבה"ל, מאשר רשם אאמו"ר שליט"א עלי גליון מזה עשרות שנים, אשר לא זכה בהם זולתו, ובקעה הניחו לו משמים להתגדר בה, באשר הדפסנו עתה רק את התיקונים וההגהות הנחוצות שעדיין לא תוקנו במהדורות החדשות המצויות ביד כל. יברכהו השי"ת בבריות גופא ונהורא מעליא, לאורך ימים ושנות חיים, ולא יעדי מינן זיויה ויקריה עד כי יבא שילה.

והיה כל מבקש דבר ה', יאכל וישבע ויותיר מאשר הכינונו לו מגוני מלכים, והשולחן ערוך, והכל מתוקן לסעודה.

תיתי ליה לימכון אור המזרח - מוכן ירושלים, ולעומדים בראשו לנצח על מלאכת בית ה' ברוב עוז ותעצומות, הרה"ג ר' משה בוקסבוים שליט"א ממלא מקום אביו הדגול והבלתי נשכח הרה"ג ר' יוסף זצ"ל, ואחיו איש תבונות הרה"ג ר' אריה שליט"א, אשר זכו לצרף למפעלותיהם הברוכים את המפעל הענקי הזה, ולהוציאו לאור עולם ברוב פאר והדר. תחזקנה ידיהם תדיר להביא בית ה' עולותיהם וזבחייהם מנחות ונסכים, לפאר ולרומם בית אלהינו.

ברכה קובע לעצמו המשתדל במצוה, איש חמודות רבי יצחק דרויש שליט"א, מיחידי הקהל בק"ק 'שובה ישראל' הונג קונג יע"א, אשר נשאו ליבו מזה שנים לקרבה אל המלאכה, ועתה איתן מושבו בתוככי עם סגולה ק"ק המפוארה 'ארם צובא' מכסיקו-סיטי, בראשות הגאון הרב דוד שוויקה שליט"א, והעמיד מקום של תורה כולל האברכים בראשות והדרכת הרה"ג ר' שמואל פריץ שליט"א, אשר הניחו היסודות לבנין רב הפארות הלזה, ומהם יתד ומהם פינה לייסד הבית.

ברכות שמים מעל, להרה"ג ר' ינון רבי שליט"א, העורך הראשי, אשר נתן ליבו ועינו לחזק כל בדק ולשכלל היכלא בגויה, והנה היא המלאכה חשוקה וכלילת יופי.

בשעת הנעילה, אזכיר זכות אבות, מו"ז חכם אברהם יחזקאל אברהם זצלה"ה, אשר זכה מזה מאה ועשרים שנה להדפיס בהיותו גולה בק"ק בומביי יע"א ספרי מוסר ויראה, הוא המוציא המביא, ותשורה לו להביא, תשובות בהלכה מכתובת יד הקודש מרנא רבי יוסף חיים ז"ל ריש גלותא דבבל. ומו"ז הצדיק רבי מסעוד שרביט זצלה"ה, אשר כוננו ידיו בית דפוס עברי על טהרת הקודש בעי"ת פאס במדינת מרוקו, ועשה אזנים לתורת רבותינו מעתיקי השמועה חכמי ורבני דור דעה זיע"א, ועוד הדפים מחיבורי וכתבי רבינו החפץ חיים ז"ל לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל למען זכות את הרבים בדברי מוסר ותוכחה. זכרה להם אלהי לטובה.

אעלה בזאת נר זכרון למרת אמי הורתי הצדקת דולי מסודי ע"ה, אשר זכתה בעשר אצבעותיה להשתדל בהדפסת כל חלקי 'זה השולחן', והוא קיצור ארבעת חלקי השולחן ערוך סעיף אחר סעיף, וכן סדרת הספרים 'לרוץ אורח', 'רוץ דברו', 'רוץ למשפט', ו'רוץ לעזרה', מפתח השולחן ערוך ונושאי כליו. השיבה נשמתה ליוצרה כחצות הלילה, שעה שבא הקב"ה ליכנס עם הצדיקים בגן עדן (זוה"ק שמות דף רע"א), ליל כ"ט אדר תשע"ב, ערב יום שנטל עשר עטרות, והיתה מנוחתה כבוד, סמוך ונראה לציון אדונו הרב חיד"א ז"ל. יהא רעוא דתנוח נפשה במנוחות שאננות בעדן גן א-להים, ונחת שולחנה מלא דשן, פתורא דדהבא מישראל. תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה.

אברך את ה' אשר יעצני להיות נטפל לעושי מצוה, רבים העושים את המלאכה, איש יביא בפריו, והיה המשכן אחד.

ובצאתנו מן הכרך, אנו ליה וליה עינינו, כי תתקיים בנו תפילת גאון עוזנו הרב חיד"א ז"ל (יה"ר אחר הקפות שמח"ת): 'ותזכנו לעסוק בתורה לשמה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולהוציא לאור כל חלקי פרד"ס תורתנו השייכים לנפשנו רוחנו ונשמתנו, ותחננו מאתך חכמה בינה ודעת, לחדש חידושים רבים אמתיים בפרד"ס תורתך הקדושה, קושיות והויות וישובים אמתיים, וחידושי דינים לאמיתה של תורה'. ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אמן.

דוד אברהם

ראש ישיבת 'בנין אב'

עיה"ק ירושלים ת"ז

ראש המערכת

~ אל הלומד ~

משנה ברורה - 'אור המזרח' מיועד ללומדי דבר ה' - זו הלכה, החפצים לדעת מהי דעתם של רבותינו פוסקי ספרד בכל נושא וענין בו עוסק ודן רבינו בעל המשנה ברורה.

עיקרו של החיבור הוא, הבאת דברי רבותינו פוסקי ספרד כאשר הם אינם עולים בקנה אחד עם דברי המשנה ברורה, לפיכך בכל המקומות שבהם חולקים על דברי המשנה ברורה, מכריעים במחלוקת שהוא לא הכריע, או מביאים מנהג שונה מהמובא בדבריו, כתבנו את דבריהם באופן בו יובהר ויודגש ההבדל שיש בין הדעות השונות [במקומות אלו השתדלנו להתייחס לכל המקרים והנידונים ללא יוצא מן הכלל].

בנוסף ראינו לנכון, לדלות בקפידה אבנים טובות ומרגליות מאירות, מדבריהם של רבותינו גדולי ספרד, גם כאשר הם אינם חולקים על דברי המשנה ברורה אלא מוסיפים על דבריו, או על הנושא בו הוא דן, הן בהוספות השייכות לדבריו באופן ישיר, והן בהוספות הקשורות לדבריו בבחינת 'מענין לענין באותו ענין'. במסגרת זו, כללנו גם הוספות רבות בנושאים אקטואליים, שהתחדשו במשך השנים שלאחר חתימת המשנה ברורה, וזאת בתנאי שהיה להן שיוך וקישור לנושא המדובר במשנה ברורה [הוספות אלו נועדו להרחבת הידיעות סביב הנידונים הנלמדים והעשרתם, והן לא יובאו בכל המקרים והנידונים, אלא רק בעניינים ובמקרים שכיחים, או במקומות אשר ימצא בהם הלומד ענין וטעם].

בעולם ההלכה הרחב והמופלא של יהדות ספרד לדורותיה, ישנן - כדרכה של תורה - שיטות פסק שונות ומגוונות, הן ביחס לדרך הפסיקה הכללית, והן ביחס לפרטי ההלכות המצויים בכל נושא וענין. על מנת שלומדי המשנה ברורה, יחזיקו משנה הלכתית סדורה וברורה גם של רבותינו פוסקי ספרד, לא הארכנו בהבאת הדעות הרבות והשיטות השונות, וביססנו את עיקר החיבור על דבריהם ופסקיהם של ארבעת הרועים הגדולים, מאורי יהדות ספרד בדורות האחרונים, ה"ה מרגן רבי יוסף חיים בעל ה"בן איש חי", רבי יעקב חיים סופר בעל ה"כף החיים", רבי עובדיה יוסף בעל ה"ביע אומר" ורבי בן ציון אבא שאול בעל ה"אור לציון" זיע"א, אשר שאבו את דבריהם ממעיינות הקודש של גדולי הפוסקים לדורותיהם, וממיימיהם אנו שותים. אכן יחד עם זאת, בנידונים בהם לא עסקו פוסקים אלו, או במקומות שבהם ישנן הוספות על דבריהם בפוסקים אחרים, הבאנו אף מדבריהם של גדולי ספרד האחרים לדורותיהם, וצירפנו אותם במקומות המתאימים [במקומות מסוימים ראינו לנכון להביא דעות אחרות גם כאשר עסק בהם אחד מארבעת הפוסקים הנ"ל, למשל, כאשר אחד מהם כתב חידוש דין מסוים, והיה חשוב להדגיש שחידוש זה אינו מוסכם לדברי הכל].

'אור המזרח' מחולק לשני מדורים, הערות וצינונים. במדור ההערות יובאו עיקרי המחלוקות וההוספות השייכים לדברי המשנה ברורה, יחד עם טעמיהם ונימוקיהם הבסיסיים. במדור הצינונים יובאו מראי המקומות והמקורות של הדברים, ובמקום הצורך יובאו בו הרחבות, הוספות, הארות והערות, המעשירות את דברי רבותינו שהובאו במדור ההערות.

על מנת שהדברים יכתבו בנוסח אחיד ויותאמו לכל לומד, לא העתקנו את דברי הפוסקים ככתבם וכלשונם, אלא הבאנו את עיקרי הדברים וטעמיהם בלשון קצרה, בהירה ומתומצתת, אך יחד עם זאת, הקפדנו מאד - עד כמה שידינו מגעת - שהדברים יכתבו בדקדוק רב, ובהתאם למקורות שצינונו [במקרים רבים מצינו שכמה פוסקים הכריעו הלכה באופן דומה, אולם כל אחד נקט זאת בלשון אחרת, במקרים אלו לא פירטנו את הבדלי הלשוניות השונים, וניסחנו את דברינו בלשון אחידה, הכוללת את התוכן המשותף העולה מתוך דבריהם].

בכתיבת 'אור המזרח' הושקע עמל רב על מנת להביא לידי הלומדים את מסקנת דברי רבותינו בצורה ברורה ביותר. עורכי החיבור טרחו רבות לברר את מקחם ודברי תורתם של רבותינו זי"ע"א, דלו פסקים והלכות מתוך תשובותיהם הרבות ושאר חיבוריהם, והגישום בעזרת ה' יתברך כסולת נקיה, נאה וברה, המנופה בי"ג נפות.

על מנת להקל על הלומדים, וכדי שלא יסתעף החיבור לדברים שאינם הכרחיים, או שאינם נוגעים לעניינים המובאים במשנה ברורה, היה צורך בקביעת כללי עריכה ברורים ומדוקדקים, להלן יפורטו כמה מהם:

א. כאשר רבותינו פסקו הלכה כדעתו המפורשת של המשנה ברורה, לא הובאו דבריהם, למעט מקומות שבהם היה צורך מיוחד להדגיש זאת [כגון, מקומות שהמשנה ברורה פסק בהם בניגוד לדעת מרן השו"ע וגם פוסקי ספרד פסקו כן, וזאת כדי שהלומד לא יטעה ויחשוב שפסק המשנה ברורה אינו שייך לבני ספרד]. כמו כן, לא הובאו מחלוקות שרבותינו כתבו אותן ללא הכרעה ואילו המשנה ברורה הכריע בהן.

ב. בהלכות שיש בהן מחלוקת הובאו דבריו של כל אחד מרבותינו שעסק באותו ענין, אולם בהלכות המוסכמות על דעת הכל לא הובאו אלא דבריהם של אחד או שנים מהם.

ג. מצוי מאד שרבותינו כותבים או מעתיקים הלכה בשם מחבר מסוים, במקרים אלו כתבנו את ההלכה בשמם ולא בשמו של אותו מחבר, אכן אם הם כתבו או העתיקו את דבריו רק באופן חלקי, והיה צורך להביא גם את דבריו הנוספים, כתבנו את ההלכה בשמו. כמו כן, כשרבותינו הכריעו הלכה במחלוקת אשר יש בשני צדדיהן פוסקים רבים לכאן ולכאן, לא הבאנו את חבל הפוסקים שהזכירו בדבריהם, אלא רק את הכרעתם ההלכתית.

- ד. על מנת שההבדל שיש בין השיטות השונות יובא באופן ברור וממוקד, לא הובאו דברי רבותינו הפוסקים על פי סדר דורותיהם, אלא בהתאם למבנה ההגיוני והנכון של תוכן הדברים.
- ה. כשאחד מרבותינו כתב את דעתו בכמה מחיבוריו, לא צוין אלא מקור אחד בלבד, אכן אם דבריו בספר אחד משלימים את מה שכתב במקום האחר, צוינו כל המקורות שהסתמכנו עליהם בכתיבת הדברים.
- ו. במקומות בהם הפוסקים לא כתבו בפירוש מהו פסק ההלכה בנידון כל שהוא, אולם מתוך דבריהם מתבארת דעתם באותו ענין, התנסחנו בלשון שבה יהיה ברור ללומד שהדברים מתבארים מתוך דבריהם ואינם מפורשים.
- ז. במקומות בהם ראינו צורך להוסיף ביאור, הארה, הערה וכדומה, על דברי הפוסקים שהבאנו, כתבנו את ההוספה בציונים בתוך סוגריים, והקדמנו לה לשון "ונראה", "ומשמע" וכדו', כדי שיהיה ברור ללומד שהוספה זו איננה מדברי הפוסקים עצמם.
- ח. פוסקים בני זמנינו לא הובאו - על פי רוב - במדור ההערות אלא במדור הציונים, ובמקומות מסוימים בהם ראינו לנכון להביא את דבריהם במדור ההערות, כתבנו זאת בלשון "יש שכתבו", "יש שהוסיפו" וכדומה, ולא בשם של בעלי הדברים.
- ט. בכל הנוגע לענייני הלכה ומנהג הובאה רק דעתם של פוסקי וחכמי ספרד, אמנם בעניינים הקשורים לביאור דברי המשנה ברורה או לטעמי הדינים וכדומה, הובאו גם דבריהם של פוסקים אחרים.
- י. את ההלכות הכתובות בספר ילקוט יוסף חלק א (מהדורת תשמ"ה) הבאנו בשמו של הגרע"י, היות שהוא עבר על כולן וכתבן בכתב ידו [כמובא בהקדמה לילקוט יוסף או"ח ח"ב מהדו' תשס"ד].

מאחר שכל מגמתנו בחיבור זה היא להביא עד כמה שאפשר את מסקנת דברי רבותינו להלכה ולמעשה, הסתפקנו כיצד יובאו בו דברי רבינו בעל כף החיים במקומות שבהם הוא לא פסק הלכה מפורשת, שהרי מצד אחד, דרכו בקודש היא להעתיק את דברי הפוסקים ככתבם וכלשונם, אולם מאידך כבר כתב על כך רבינו האור לציון (חכמה ומוסר עמ' ע) שספר כף החיים

אינו חיבור של העתקה וליקוט גרידא - כפי שכתב המחבר בהקדמתו לרוב ענוותנותו - אלא חיבור המיועד ללמד הלכה [וכך רמז גם בעל כה"ח עצמו בכותבו בהקדמה: "כדי שיהיה כף על השלחן וירוץ הקורא בו להלכה, ואכל וחי לעולם"], ואכן לאחר הכוונתם והדרכתם של תלמידי חכמים מופלגים ומורי הוראה מובהקים, הוחלט כדלהלן:

א. כאשר כף החיים העתיק הלכות ודינים ללא כל חולק, הם יובאו בשמו, כגון, "כתב כף החיים...", "ודעת כף החיים..." וכדו' [זאת בהסתמך על מה שכתב בעצמו (בסי' תרלז ס"ק ה): "וכן כל דבר שנראה לפענ"ד שאינו מחוור לענין דינא איני מעתיקו", ומכלל לאו אתה שומע הן].

ב. כאשר כף החיים הביא מחלוקת כל שהיא, באופן שבתחילה הוא מביא דעה א', ואח"כ הוא כותב "אבל" פלוני ופלוני כתבו כך וכך, או "אמנם" פלוני ופלוני כתבו כך וכך, יובאו הדברים בלשון שבה יובן ללומד שכך **נראית** דעתו, אולם היא אינה מפורשת [לשון זו מורה על כוונתו לצדד או לנקוט כדעת החולקים כידוע למי שמורגל בדברי קודשו (וכן נקטו גדולי ישראל גם ביחס לדברי המשנ"ב, כמובא בספר ארחות הרב וראש הישיבה עמוד כא)].

ג. כאשר כף החיים הביא מחלוקת, ולא גילה את דעתו כפי איזו שיטה הוא נוקט או מצדד להלכה, לא הבאנו את דבריו במדור ההערות, אולם הוספנו בציונים שהוא הביא את הדעות השונות ללא הכרעה.

וזאת למודעי, לכלל המחלוקות שבין פוסקי ספרד לבין המשנה ברורה ישנן סיבות שונות. יש שהן נובעות מחמת העובדה שהמשנה ברורה נמשך אחר דעת הרמ"א ופסקיו ואילו פוסקי ספרד נקטו כדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו את הוראותיו, ויש שמקורן בנטיית רבים מפוסקי ספרד אחר דברי תורת הקבלה ודברי האר"י ז"ל, ויש כאלו שהן נובעות מהבדלי המנהגים הקדומים שהיו בין בני ספרד לבני אשכנז. אכן ישנן גם מחלוקות רבות שאינן קשורות לכל אחת מהסיבות הנזכרות, והינן ככל המחלוקות שיש בין הפוסקים השונים בעם ישראל, התלויות בסברתו ובשיקול דעתו של כל פוסק ופוסק, וברור הדבר, שבמחלוקות מן הסוג הזה, אין כל סיבה עקרונית שמחמתה יהיה הבדל בין בני ספרד לבני אשכנז, וכל אחד ינהג בהן כהוראת רבותיו.

זיהי רצון שנזכה לכוון לאמיתתה של תורה, ויקוימו בנו במהרה דברי הנביא (ישעיה יא ט): "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

ינון רבי
עורך ראשי